

DIVIZIUNEA DIGITALĂ. ACCESUL ȘI UTILIZAREA INTERNETULUI ÎN ROMÂNIA, COMPARATIV CU ȚĂRILE UNIUNII EUROPENE

LAURA TUFĂ

Materialul de față aduce în atenție conceptul de diviziune digitală și inegalitățile în utilizarea internetului, atât la nivel european, cât și la nivel național, prin surprinderea abordărilor teoretice privind efectele sociale ale internetului; de asemenea, articolul face o scurtă analiză comparativă, la nivel european, a diferențelor dintre stadiile de e-incluziune. Ca acces și utilizare a internetului la nivel individual, România se situează în grupul țărilor cu acces și utilizare reduse, cu un profil al utilizatorului care reproduce inegalitățile legate de vârstă, educație și status ocupațional și cu unul dintre cele mai joase niveluri ale abilităților digitale. Mai mult, creșterea utilizării internetului este mai ridicată la acele categorii sociale care au deja abilități de utilizare ridicate, indicând astfel potențialul de adâncire în timp a acestor inegalități.

***Cuvinte-cheie:** diviziune digitală, internet, inegalitate digitală, e-incluziune, e-excluziune, oportunități digitale, stratificare socială, societatea informațională.*

EPECTELE SOCIALE ALE INTERNETULUI ȘI DIVIZIUNEA DIGITALĂ

Expresia „diviziune digitală” sugerează un concept nou, apărut odată cu răspândirea noilor tehnologii (ICT) și, mai specific, a internetului ca mijloc de comunicare în masă. Conceptul surprinde inegalitățile privind accesibilitatea noilor tehnologii informaționale atât la nivel individual, cât și la nivel macrosocial, între țări și regiuni. Astfel, teoriile asupra diviziunii digitale se înscriu în sfera mai largă a teoriilor inegalităților de ordin economic, ale stratificării sociale și ale dezvoltării sociale.

Datorită nașterii recente a acestui mijloc de comunicare și a incertitudinii privind modul în care răspândirea internetului afectează viața individuală sau comunitară, cercetarea sociologică în acest domeniu este mai puțin avansată, față de alte arii de influență a vieții sociale.

Așadar, studiile și analizele privind influența internetului asupra vieții individuale și a modului în care internetul modifică atât structura socială, cât și înțelesul comunității sau participarea socială a indivizilor sunt de dată recentă (ultimii 20 de ani).

Adresa de contact a autorului: Laura Tufă, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, email: tufa_laura@yahoo.com.

Cum era de așteptat, în jurul internetului se construiesc teorii și perspective care fie subliniază aspectele pozitive ale implicării internetului și ale noilor tehnologii în viața socială, fie pe cele negative ale emergenței crescute a acestora.

Astfel, unii autori afirmă că internetul are un efect pozitiv pentru democrație, mai mult, din perspectiva utilității pentru comunitate, internetul este considerat ca aducând contribuții la „reînnoirea comunităților prin accentuarea legăturilor care ne leagă cu lumea socială mai largă și prin creșterea propriei puteri în această lume” (Kollock și Smith, 1998: 4). Alți autori văd explozia internetului și a tehnologiilor ca pe un mijloc de asigurare a dominanței politice, prin crearea de mijloace de manipulare (Kollock și Smith, 1998).

După alți autori, internetul nu afectează numai participarea politică a indivizilor, dar și capitalul social individual sau comunitar. Astfel, influența internetului asupra capitalului social este abordată din trei perspective (Wellman și Haase, 2001):

a) *Internetul transformă capitalul social*, prin accentuarea „solidarității bazate pe rețele sociale în detrimentul celei bazate pe grupuri locale” (Wellman și Haase, 2001: 437);

b) *Internetul reduce capitalul social*, prin reducerea timpului petrecut alături de familie și prieteni și prin reducerea implicării civice și politice în viața comunității;

c) *Internetul susține și îmbunătățește capitalul social*, prin „facilitarea legăturilor deja existente și construirea a noi pattern-uri de implicare civică” (*idem*: 438).

În această sferă a efectelor sociale ale internetului, mai precis, a difuziunii inegale a acestuia (și a noilor tehnologii informaționale) se instituie conceptul de *diviziune digitală*. Departe de a fi conceptual unitar, termenul de *diviziune digitală* are accepțiuni diferite, rezultând, în fapt, mai multe diviziuni digitale, în funcție de perspectiva celor care analizează fenomenul.

CE ESTE DIVIZIUNEA DIGITALĂ?

Diviziunea digitală poate fi considerată „subutilizarea calculatoarelor și a internetului de către cei cu background socioeconomic dezavantajat care, din diferite motive, sunt deconectați de la resurse tehnologice. Aceste diviziuni digitale pot fi observate de-a lungul nivelului educațional, al rasei și al etniei, al genului, al vârstei și chiar al geograficului”. (Cuneo, 2002: 4). Avem, așadar, o primă idee asupra semnificației termenului, și anume, aceea de clivaje privind utilizarea noilor tehnologii între diferite categorii sociale. Definierea diviziunii digitale doar în termeni de acces la internet este specifică abordării unor autori (Cuneo, 2002; van Dijk, 2008), însă considerată limitată, din perspectiva altora (DiMaggio, 2001).

Astfel, alți autori preferă definițiile mai specifice, centrate pe sublinierea exclusivă a internetului ca factor determinant al acestei forme de scindare socială: „diviziunea digitală reprezintă inegalitățile în accesul la internet, măsura utilizării, cunoașterea strategiilor de căutare a informațiilor, calitatea conexiunilor tehnice și a suportului social, abilitatea de a evalua calitatea informației și, nu în ultimul rând, diversitatea utilizării” (DiMaggio, 2001: 310). DiMaggio introduce, astfel, un

echilibru în definirea diviziunii sociale produsă de diviziunea digitală; de aici deducem că există o mulțime de astfel de posibilități de inegalități, însă, prin prisma acestei definiții, ele nu constituie baza unei diferențieri clare între cei care „au acces la internet” (*haves*) și cei care „nu au acces la internet” (*non-haves*).

Termenul ca atare e considerat de unii cercetători (Van Dijk, 2008) ca având conotații înșelătoare. Jan Van Dijk (2008) face o listă a acestor semnificații atașate termenului:

- formularea sugerează o diviziune clară între două grupuri între care distanța este foarte mare;
- sugerează că această distanță este dificil de redus;
- diviziunea s-ar referi la inegalități absolute între cei care sunt incluși și cei care sunt excluși (în realitate, aceste diviziuni sunt relative și diferă în funcție de criteriul ales, după cum am văzut și în definițiile anterioare);
- sugerează faptul că acest gol (distanță) este unul static, în realitate el transformându-se permanent;
- promovează un determinism tehnologic.

Tabelul nr. 1

Multiparadigmaticitatea conceptului de Diviziune Digitală(DD)

Perspectiva teoretică	Conceptul de bază	Relația cu DD	Bariera/ Limita	Soluția/ Rezolvarea
1. Demografică	Populație; indivizi	Raportul calculatoare/ persoană	Accesul individual	Programe guvernamentale
2. Geografică/ Tehnică	Stat-națiune Pachet de date	Transmisiune	Infrastructură	Wireless (Internet Fără fir)
3. Gerontologică	Vârstă	Ciclul vieții	Experiență	Training
4. Feministă	Gen/ Sex	Patriarhală	Hărțuire	Androgenie
5. Psihologică	Atitudine/ Dispoziție	Încredere	Frică, tehnofobie	Training de susținere și socializare pe termen lung
6. Educațională	Cunoaștere	Învățare	Educație tradițională	Educație la distanță online
7. Economică	Capital	Piețe	Instituții/ Reglementări	Privatizare
8. Sociologică	Clase ocupaționale	Inegalitate	Șanse de viață inegale	Egalizarea condițiilor de oportunitate
9. Piața Muncii	Muncă, aptitudini	Exploatare prin noile tehnologii	Proprietate	Socializare
10. Culturală	Etnicitate	Relații majoritate-minoritate	Discriminare	Multilingvism
11. Dizabilități	Corp	Dizabilități fizice și mentale	Lipsa de înțelegere și de suport socio-politico-economic	Tehnologii și design-uri adaptative
12. Politică	Putere	Dominație/ Regulament/ Regulă	Exercitare non-democratică a puterii	Democrație <i>online</i>

Sursa: Cuneo, 2002: 7.

Sfera domeniilor ce tratează diviziunea digitală e largă, practic, conceptul se regăsește atât în științele sociale (sociologie, psihologie etc.) cât și în cele exacte, dată fiind natura tehnologică din care derivă conceptul. Modalitatea în care operează paradigme diferite cu acest concept este foarte bine surprinsă de Carl Cuneo (2002), în tabelul de mai jos (Tabel 1). Acesta încearcă să urmărească limitele diviziunii digitale din mai multe perspective, găsind, în funcție de aceste perspective, multiple posibilități de soluționare. Mai mult de atât, tabelul surprinde concis faptul că o singură perspectivă poate duce la abordarea fragmentară și ineficientă a soluționării. În practică, ideea se traduce prin precauția analizelor privind e-incluziunea.

Datorită motivelor expuse anterior, în continuare voi utiliza alternativ și conceptul de inegalitate digitală, prin acesta înțelegând diferențele care apar între regiuni și indivizi în privința accesului și a utilizării noilor tehnologii ale comunicării informaționale, încercând să surprind natura relativă a acestor inegalități, pe care conceptul de diviziune digitală pare să le absolutizeze.

FORME ALE DIVIZIUNII DIGITALE

Lipsa acordului total privind definirea diviziunii digitale subliniază faptul că există caracteristici variate care pot trasa direcțiile acestui fenomen, determinându-i forme multiple.

Pippa Norris (2001) sugerează trei tipuri de diviziune digitală:

a) *Diviziune digitală globală* – diferența de acces la Internet între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare;

b) *Diviziune digitală socială* – ia în considerare diferența în informații și acces la Internet între cei săraci și cei bogați din fiecare țară;

c) *Diviziune digitală democratică* – subliniază diferența dintre cei care folosesc și cei care nu folosesc resursele digitale pentru a participa la viața publică.

Paul Attewell (2001) distinge două tipuri de diviziune digitală, pornind de la distincția făcută de Paul DiMaggio (2001) între diferite forme de utilizare a internetului. Astfel, avem, pe de o parte, *diviziune digitală primară*, care se concentrează pe cei care au acces dar sunt non-utilizatori, iar pe de altă parte, *diviziune digitală secundară*, care surprinde calitatea utilizării internetului, concentrându-se pe ratele de participare ale celor care au acces și sunt utilizatori.

O clasificare mai specifică ia în considerare conștientizarea de către indivizi a utilității internetului, dorința de utilizare și costurile utilizării (Riddell și alții, 2000, *apud* Cuneo, 2002), diferențiind trei tipuri de non-acces digital (*digital non-haves*):

a) Cei care au interes de a utiliza internetul, însă au bariere ce țin de costuri și aptitudini;

b) Cei care au și interes scăzut, dar și limite impuse de costurile ridicate și lipsa aptitudinilor;

c) Cei care sunt excluși social și nici nu conștientizează prezența sau utilitatea internetului (categoriile sociale defavorizate, precum unii bătrâni sau grupuri ce trăiesc în sărăcie).

INEGALITATEA DIGITALĂ, CA SURSĂ A STRATIFICĂRII SOCIALE

Urmărind variabile utilizate pentru diferențierea straturilor sociale din interiorul unei țări, precum vârsta, venitul sau nivelul educațional, comparația între categorii ale fiecăreia dintre variabilele respective duce la evidențierea „celor săraci în informații și acces” (*information poor și non-haves*), în contrast cu „cei bogați în informații și acces” (*information rich și havees*).

Conform unor autori (Norris, 2001), categoriile sistematic excluse de la tehnologiile digitale sunt cei din cartierele sărace, muncitorii necalificați sau comunitățile periferice rurale. De asemenea, persoanele în vârstă, cu niveluri educaționale scăzute, în afara pieței de muncă sau a instituțiilor educaționale, femeile și minoritățile etnice sunt mai predispuse să aibă un acces redus, fizic și material, la calculatoare și internet (Van Dijk, 2008: 8).

Cu cât țările au un nivel economic mai scăzut, cu atât categoria celor e-excluzi prezintă mai multe dintre caracteristicile enumerate mai sus și în mai mare măsură (*ibidem*). Explicația e dată de faptul că, în țările în curs de dezvoltare sau sărace, distanța socială dintre straturi este mai accentuată, existând, astfel, o mai mare probabilitate de polarizare.

Relevanța socială a unor astfel de diferențieri este una considerabilă: datorită importanței din ce în ce mai accentuate a internetului în stabilirea reușitei personale sau a celei economice, categoriile sociale sărace informațional pot fi și mai mult marginalizate (Norris, 2001: 80). Această viziune se înscrie în abordările pesimiste ale evoluției diviziunii digitale, care prevăd creșterea numerică a acestei subclase informaționale (Norris, 2001) și favorizarea disproporționată a elitelor de către politicile de internet (Golding, 1996; Bard și Soderqvist, 2002). Pesimiștii sugerează chiar apariția a noi forme de colonialism și *apartheid* datorită răspândirii inegale a tehnologiilor informaționale (Floridi, 2001).

Pe de altă parte, viziunile optimiste sugerează că diviziunea digitală va fi eliminată sub influența combinată a inovațiilor tehnologice, a piețelor și a statului, în timp ce scepticii optează pentru varianta adaptării tehnologiilor informaționale la societățile în care acestea se regăsesc. (Norris, 2002).

DE CE ESTE IMPORTANT ACEST CONCEPT?

Diviziunea digitală surprinde o formă sau alta de inegalitate socială, având implicit o importanță pentru politicile sociale. Contracurarea diviziunii digitale ia forma e-incluziunii, concept ce atrage „atenția asupra tuturor grupurilor aflate în riscul de a fi excluse din societatea informațională sau de a nu avea oportunități egale de pe urma apartenenței la ea” (Kubitschke, 2004: 5). Conceptul de e-incluziune nu este nici el unitar, acoperind cel puțin trei înțelesuri (*idem*: 6): *Dezavantajul digital* (această perspectivă se concentrează asupra acelor indivizi sau comunități deja excluse social, al căror risc de excludere și din societatea informațională este foarte ridicat); *Oportunități digitale* (preocuparea pentru aspectele pozitive, cu potențial de a reduce diferite forme deja existente de excluziune socială); *Responsabilizare/*

Împuternicire digitală (preocuparea pentru utilizarea internetului și a altor instrumente ale societății informaționale, cu scopul de a ajuta expresivitatea individuală și participarea la viața comunitară).

Pe lângă componenta politicilor de incluziune socială pe care o presupune, diviziunea digitală sau, mai exact, reducerea ei, se pliază pe interesele mai multor actori sociali (Cuneo, 2002). În primul rând, interesele corporațiilor, care își doresc reducerea fenomenului, pentru că indivizi capabili să utilizeze calculatorul și internetul se traduc în mai multe locuri de muncă bazate pe lucrul cu calculatorul, pe de o parte, și mai mulți consumatori care achiziționează produse prin internet, pe de altă parte (Cuneo, 2002). În al doilea rând, Cuneo indică interesele statului fiecărei țări: acela de a-și asigura o poziție benefică pe piața globală (începând de la output-urile pe piața economică globală și continuând cu afirmarea culturii naționale prin produse digitalizate) și acela de a disemina informații cu conținut politic, cu scopul menținerii puterii. Nu în ultimul rând, mediul academic, al cărui interes este de a susține participarea democratică a cetățenilor. În acest mediu se manifestă teama că „cei care nu dețin putere digitală sub o formă sau alta vor fi excluși nu numai de la participarea civică, dar și de la informația necesară exercitării propriilor drepturi ca cetățeni” (Cuneo, 2002: 6).

POLITICILE DE E-INCLUZIUNE

Politicile de e-incluziune sunt importante pentru cel puțin unul dintre următoarele motive (Carveth și Kretchmer, 2001; Norris, 2001; Van Dijk, 2008): primul este cel de dezvoltare economică, iar al doilea este de reducere a diviziunii digitale sociale (inegalitățile dintre indivizi privind accesul la internet, abilitățile digitale și participarea civică aferentă). În mod tradițional, primul motiv este preferat de state și corporații, însă legitimarea socială se produce prin discursul public privind preferința pentru incluziune socială.

Pentru evoluția diviziunii digitale e relevantă comparația temporală a abordărilor politicilor de e-incluziune din Europa (Norris, 2001; Kubitschke, 2004; Gago, 2007; Van Dijk, 2008). Avem astfel două faze importante:

a) *Prima fază a politicilor de e-incluziune: sublinierea necesității accesului fizic* – cu alte cuvinte, centrarea pe cantitativ (accesul facilitat pentru cât mai mulți europeni), în perioada de după a doua jumătate a anilor '90 și primii ani ai 2000. Astfel, diviziunea digitală era înțeleasă în termeni polarizanți, între categoriile sociale care au acces și cele care nu au, fără o componentă calitativă, de surprindere a unor diferențieri multiple.

b) *A doua fază a politicilor de e-incluziune („beyond access phase”): sublinierea necesității abilităților de utilizare, a direcțiilor de utilizare a accesului și a motivațiilor accesului* – cu alte cuvinte, centrarea pe mai realistul concept de „competențe în utilizare” și o abordare a diviziunii digitale mai puțin polarizante decât în prima variantă. Schimbarea poate fi văzută în directivele Declarației de la Riga (2006), care susțin că „atenția trebuie, din acest moment, să se concentreze asupra îmbunătățirii motivației utilizatorului către folosirea noilor tehnologii

informaționale, cât și a creșterii încrederii acestuia în securitatea informațiilor personale vehiculate prin aceste tehnologii”. Putem astfel să observăm un substanțial transfer conceptual spre surprinderea aspectului calitativ al diviziunii digitale.

Politicile de e-incluziune în Europa diferă de la o țară la alta, cu diferențe semnificative între țări cu niveluri de dezvoltare economică diferite, ca o consecință a diviziunii digitale, care se manifestă distinct în fiecare context. În primul rând, observăm diferențe privind conceptualizarea „accesului universal” în reglementările de politici sociale. Astfel, în țările dezvoltate, accesul universal se referă la acces pentru toate gospodăriile/ locuințele. Pentru cei care nu sunt conectați acasă sau în instituțiile publice, cafenelele sau localurile cu acces la internet sunt a doua opțiune (Van Dijk, 2008). În schimb, pentru țările în curs de dezvoltare, reprezintă o opțiune primară accesul în spațiul public, accesul la propria locuință este încă un lux (*ibidem*).

Jan Van Dijk (2008) propune o listă de caracteristici menite să facă diferența între țări, în funcție de nivelurile de e-incluziune:

- a) disponibilitatea și costurile tehnologiei digitale în țara respectivă;
- b) nivelul general al alfabetizării și al educației;
- c) aptitudinile lingvistice ale populației, mai concret, nivelul cunoașterii limbii engleze (datorită faptului că cele mai multe informații de pe internet sunt disponibile în limba engleză, o limbă globală, cosmopolită);
- d) nivelul democrației (libertatea de expresie);
- e) puterea politicilor de a promova societatea informațională, în general și accesul la tehnologia informației, în particular.

INEGALITATEA DIGITALĂ ÎN EUROPA

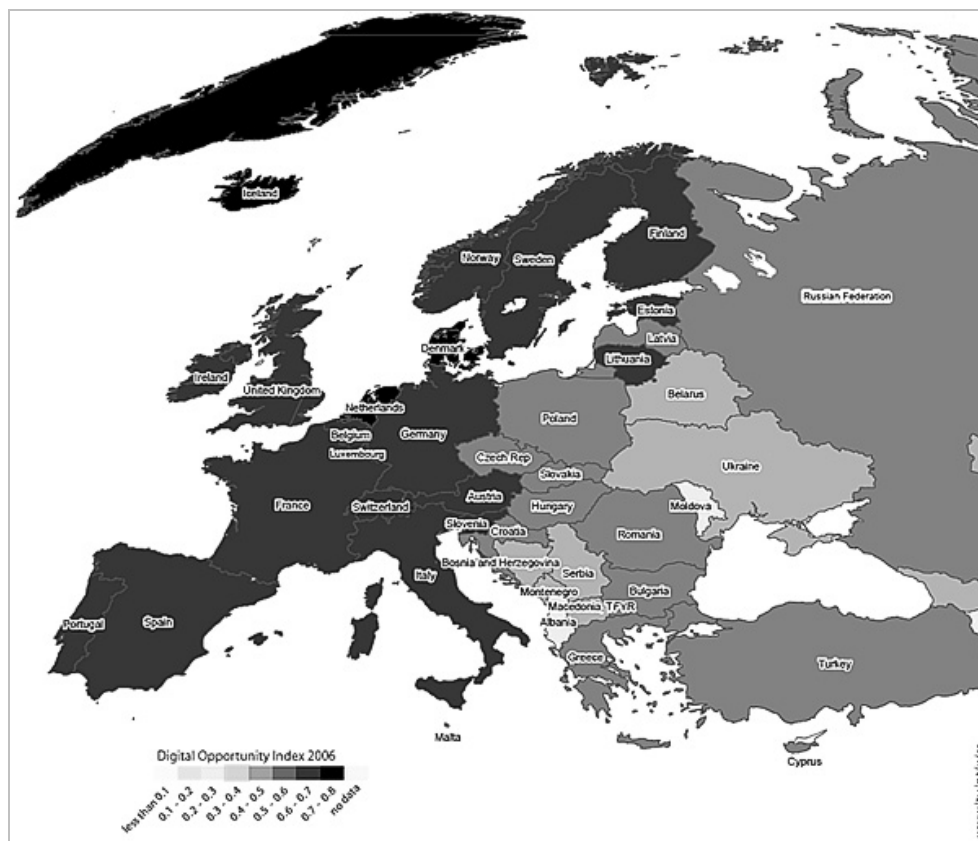
Ca o consecință a dezvoltării economice diferențiate, resursele necesare implementării și dezvoltării noilor tehnologii sunt mult mai ridicate în regiunile dezvoltate economic, precum America de Nord și Europa de Vest. Astfel, dezvoltarea economică reproduce în domeniul digital inegalitățile dintre regiunile sărace și regiunile bogate.

Dacă înlăturăm explicația dată de variabila *nivel de dezvoltare economică*, observăm că a doua variabilă importantă în explicarea diferențelor este *nivelul democratizării* (van Dijk, 2008). Din acest punct de vedere, difuziunea internetului și a noilor tehnologii urmează tiparul evoluției vechilor tehnologii (radio-ul și televiziunea). Desigur, deși multe dintre aceste rezultate trebuie privite cu scepticism, ținând cont de indicatorii folosiți (în cazul cercetării expuse mai jos, în figura 1, întrebarea care a dus la aceste rezultate încerca să afle dacă respondentul a fost *online* în ultimele trei luni, întrebare prea puțin specifică, dacă ne gândim că importante sunt și frecvențele pe săptămână sau pe zi a acestor conectări la internet).

O măsură mai complexă și mai exactă a influenței și a difuziunii noilor tehnologii, cât și a dimensiunii diviziunii digitale, este reprezentată de conceptul expus anterior, de *oportunități digitale*.

Figura 1

Hartă a oportunității digitale în Europa, 2005–2006

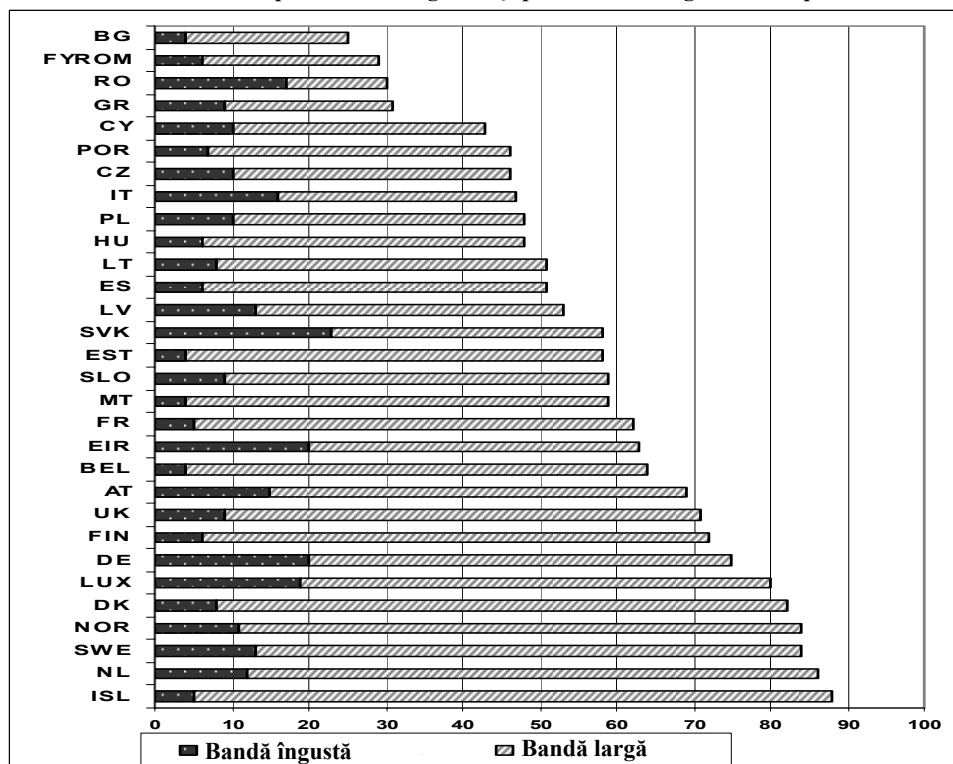

Sursa: *World Information Society Report*, 2007, p. 14.

Un index al oportunităților digitale (Digital Opportunities Index) este o măsură mai fidelă a conceptului nostru. Ca un ideal-tip, oportunitatea digitală se traduce în următoarele direcții (*World Information Society Report*, 2007: 12): toată populația are acces ușor la noile tehnologii informaționale la prețuri accesibile; toate gospodăriile/ casele dotate cu produse tehnologice de ultimă oră; toți cetățenii au dispozitive tehnologice mobile; toți folosesc internet de mare viteză (*broadband*). Bineînțeles, aceste caracteristici nu se pot regăsi în orice regiune a lumii. Astfel, cu cât valorile acestui indice sunt mai mari, cu atât accesul la noile tehnologii informaționale este mai ridicat și măsura diviziunii digitale în cadrul diferitelor țări mai scăzută. Diferențe semnificative se păstrează între Europa de Vest și Europa de Est. Deși România are un IOD (Indice al Oportunităților Digitale) ridicat față de alte țări din Estul Europei (0,5–0,6), vedem, totuși, din figura 3 că accesul la internet este considerabil redus față de celelalte țări UE.

Grafic 1

Accesul la internet prin „bandă îngustă” și prin „bandă largă” în Europa, 2008.

Sursa datelor: Eurostat, 2008.

În concluzie, astfel de indicatori/ indici au o relevanță relativă în ceea ce privește măsurarea diviziunii digitale. Ca măsură de precauție pentru comparații pertinente între țări, e necesară stabilirea precisă a formei de diviziune digitală măsurată, dacă aceasta include numai accesul la internet sau și posesia diferitelor instrumente și dispozitive ale noilor tehnologii informaționale (telefoane mobile, PC-uri, notebook-uri, PDA-uri etc.).

Mai mult, diviziunile digitale sociale (între diferite categorii sociale definite de variabile sociodemografice și ocupaționale) se mențin diferit în funcție de regiunea unde sunt cercetate. Astfel, în regiunile mai dezvoltate ale Europei (Nordul și Vestul), datorită unei accesibilități ridicate a internetului, diviziunea în termeni de acces s-a redus aproape la zero, după 2000, cu alte cuvinte, straturile sociale înalte în termeni de educație și venit nu mai adoptă noile tehnologii mult mai rapid față de straturile de jos (Van Dijk, 2008: 6). În schimb, după anul 2000, unele țări din Sudul Europei (Italia și Grecia) și-au accentuat diviziunea în ceea ce privește accesul fizic la internet, abia după anul 2005 începând să-și reducă și ele distanța dintre diferitele categorii sociale privind accesul (cf. Eurostat, 2005, în Van Dijk, 2008).

În Figura 3 vedem că accesul la internet în gospodărie împarte Europa în patru grupuri:

- Europa de Sud-Est – sub 35%.
- Europa Centrală și de Sud-Vest – 40–60%.
- Europa de Vest – 60–80 %.
- Țările Nordice – 80–90% .

România se regăsește în grupul cu cel mai redus acces, 30% din gospodăriile din România au acces la internet, din care 17% bandă îngustă și 13% bandă largă. În ceea ce privește frecvența utilizării, România este pe ultimul loc între țările analizate de Eurostat, cu 15% utilizare frecventă și 26% utilizare în mod regulat, primul loc fiind ocupat de Islanda cu 78%, respectiv 88%.

CINE SUNT „DIGITAL NON-HAVES” ÎN ROMÂNIA?

Categoriile social predispușe spre e-excluziune sunt persoanele în vârstă, cei cu nivel educațional scăzut și cei retrași de pe piața muncii (Carveth și Kretchmer, 2001; Morris, 2007, Van Dijk, 2008).

În România, diferența de gen în frecvența utilizării internetului este mică (3%), similar cu situațiile din Islanda, Irlanda, Finlanda, Ungaria, Lituania, Letonia, Bulgaria și Slovenia. Diferențe mai mari (peste 10%) apar în țări precum Austria, Germania, Grecia, Italia, Macedonia (cf. Eurostat, 2008).

Tinerii din România, cu vârstele cuprinse între 16–24 de ani, deși reprezintă o categorie cu utilizare ridicată la nivel de țară, comparativ cu alte țări prezintă valori scăzute ale utilizării regulate – 54%, față de Bulgaria (65%), Ungaria (87%), Macedonia (75%), Grecia (71%).

Dintre utilizatorii de internet, în funcțiile de sarcinile pe care le pot realiza *online*, respondenții din țările europene sunt clasificați în trei categorii: abilități scăzute, abilități medii și abilități ridicate. România se prezintă în felul următor: 57% din respondenții cu acces la internet au abilități scăzute (față de 48% media europeană), 36% abilități medii (38% m.e.) și doar 7% abilități ridicate (13% m.e.), similar cu Belgia, Germania, Cipru, Suedia, Marea Britanie și Grecia¹.

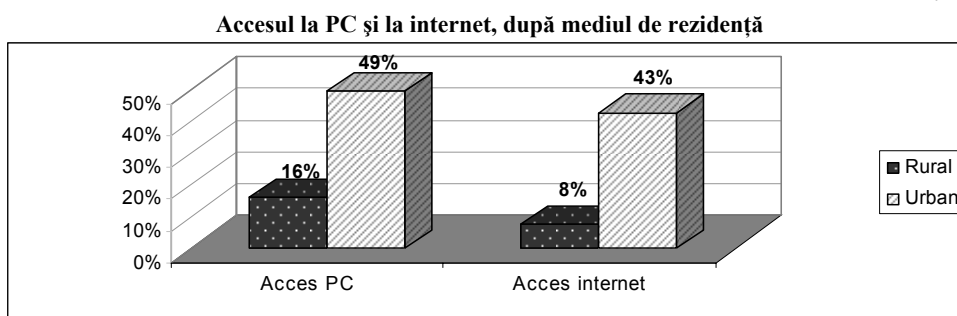
În România, mediul de rezidență poate constitui un criteriu în plus de stratificare digitală, luând în considerare diferențele semnificative de dezvoltare între urban și rural.

¹ În datele Eurostat 2008, abilitățile de utilizare a internetului sunt măsurate folosind o abordare auto-evaluativă: respondentul indică dacă a realizat sarcini specifice legate de utilizarea internetului, fără ca aceste abilități să fie testate sau observate. Itemii folosiți pentru a categoriza respondenții în cele trei stadii sunt în număr de șase: „folosirea unui motor de căutare pentru a găsi informații”; „trimiteră unui e-mail cu un document atașat”; „postarea de mesaje pe grupurile de discuții sau forumurile online”; „utilizarea internetului pentru a realiza convorbiri telefonice”; „utilizarea file-sharing-ului de tip *peer-to-peer* pentru a descărca muzică, filme etc.”; „crearea unei pagini *web*”. Nivel redus al abilităților de bază în utilizarea internetului: respondenții care au selectat 1 sau 2 din cei 6 itemi; Nivel mediu al abilităților de bază în utilizarea internetului: respondenții care au selectat 3 sau 4 din cei 6 itemi. Nivel ridicat al abilităților de bază în utilizarea internetului: respondenții care au selectat 5 sau 6 din cei 6 itemi.

Influența mediului de rezidență

În ceea ce privește accesul la calculator personal în gospodărie, raportul urban-rural este de aproximativ 3:1, iar în privința accesului la internet în gospodărie, raportul este de aproximativ 5:1, ceea ce exprimă o puternică polarizare produsă de acest criteriu. Faptul că „prăpastia” este mai mare în cazul accesului la internet, comparativ cu accesul la computer personal arată că, pe lângă explicațiile de natură financiară sau utilitară, poate fi luată în calcul și problema lipsei infrastructurii necesare conectării la internet în unele zone rurale.

Grafic 2

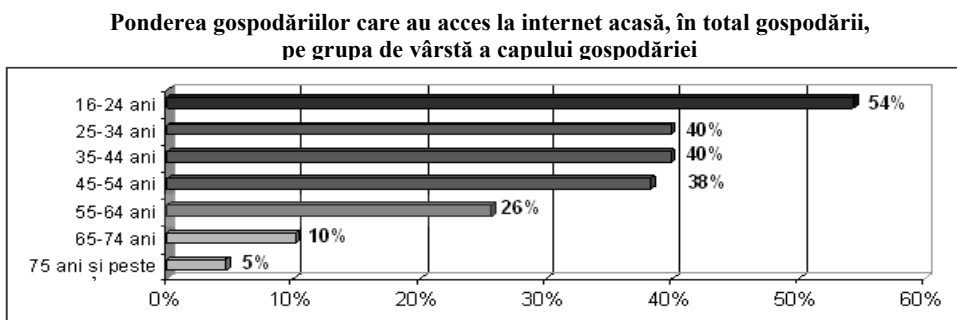
Sursa: INS, Cercetarea statistică privind TIC în gospodării, 2008.

După frecvența utilizării: 58% din utilizatorii de internet din urban folosesc internetul zilnic față de doar 34% din utilizatorii de internet din rural; în schimb, 49% din utilizatorii de internet din rural accesează internetul săptămânal (dar nu în fiecare zi) – INS, 2008.

Influența vârstei

Accesul la internet și frecvența utilizării scade cu vârsta. Una din două gospodării de tineri are acces la internet. Tinerii au valori de peste două ori mai mari decât media în privința accesării frecvente a internetului.

Grafic 3

Sursa: INS, Cercetarea statistică privind TIC în gospodării, 2008.

Tabelul nr. 2

Frecvența utilizării internetului, pe categorii de vârstă

	Zilnic	Zilnic + Săptămânal
16-24 ani	33%	54%
25-54 ani	16%	27%
55-74 ani	2%	4%
Total	15%	26%

Sursa: Eurostat, 2008.

Persoanele de peste 55 de ani accesează într-o măsură extrem de redusă internetul în mod regulat (sub 5%), chiar și atunci când au acces la internet în gospodărie.

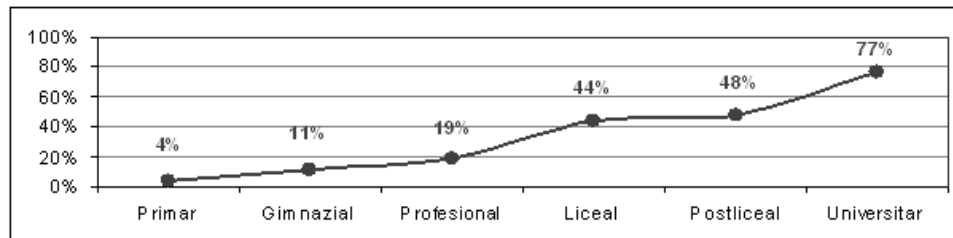
Influența educației

Accesul la internet crește cu nivelul de instruire al capului de familie. Momentele de creștere maximă apar în cazul educației liceale (+25%) și universitare (+29%).

Accesul la internet în gospodărie este dependent de deținerea unui computer, ceea ce poate fi un indicator al venitului peste medie. Indivizii cu educație ridicată au, în general, un venit ridicat, astfel, datele de mai sus pot traduce legătura dintre venit și deținerea unui computer, mai curând decât relația directă dintre educație și acces la internet.

Grafic 4

Ponderea gospodăriilor care au acces la un computer acasă, în total gospodărie, pe nivelul de instruire al capului gospodăriei

Sursa: INS, Cercetarea statistică privind TIC în gospodării, 2008.

Tabelul nr. 3

Structura persoanelor de 16-74 ani care au utilizat internetul în ultimele 3 luni, după nivelul de instruire pe frecvența folosirii

	Primar	Gimnazial	Profesional	Liceal	Postliceal	Universitar	Total
Zilnic	52%	47%	31%	50%	49%	69%	54%
Săptămânal	30%	41%	47%	42%	45%	28%	38%
Lunar sau mai rar	18%	12%	23%	8%	6%	3%	8%

Sursa: INS, Cercetarea statistică privind TIC în gospodării, 2008.

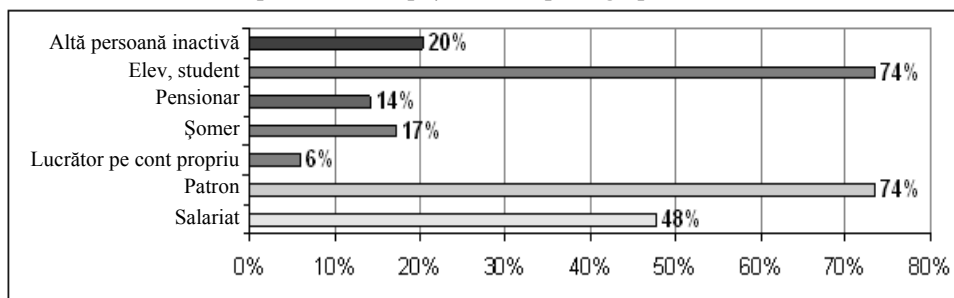
Pe lângă explicația financiară (costurile de achiziție a unui PC, tariful lunar pentru o conexiune de internet), este posibil ca nivelul educațional să influențeze și nevoia percepută a unei conexiuni la internet. 69% dintre persoanele cu acces la internet cu educație universitară utilizează internetul zilnic față de ~50% dintre cei cu nivel de instruire inferior.

Influența statutului ocupațional

Aproape trei sferturi din patroni și din studenți și jumătate din salariați au acces la internet în locuința lor, comparativ cu sub o cincime din persoanele inactivе (șomeri, casnici, pensionari).

Grafic 5

Ponderea gospodăriilor care au acces la internet acasă, în total gospodării, pe statutul ocupațional al capului gospodăriei

Sursa: INS, Cercetarea statistică privind TIC în gospodării, 2008.

Influența genului

Conform INS, în 2008, 52% dintre utilizatorii de internet erau bărbați și 48%, femei. Datele Eurostat arată că, în România, 28% dintre bărbați și 25% dintre femei utilizează în mod regulat internetul. Genul pare a fi criteriul care divizează cel mai puțin (comparativ cu educația, vârsta sau mediul rezidențial), acesta fiind un atu al României, în comparație cu alte țări din Uniunea Europeană.

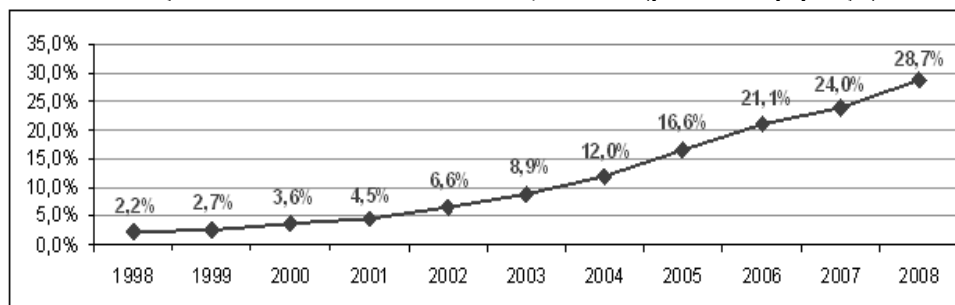
Dinamica creșterii utilizării internetului

Cum era de așteptat, numărul utilizatorilor de internet români a crescut substanțial în ultimii ani.

Din datele anterioare am văzut că profilul utilizatorului român de internet susține datele altor cercetări: tânăr din mediul urban, student sau salariat, cu studii superioare. Acest profil este susținut și de evoluția utilizării internetului. Tabelul 4 ne arată, astfel, creșterea în 2008 față de 2007 în utilizarea internetului.

Grafic 6

Evoluția numărului de utilizatori internet, România (procent din populație)

Sursa datelor: ITU, 1998–2008.

Tabelul nr. 4

Dinamica utilizării internetului 2007–2008, după educație, ocupație și vârstă

	Educație		Ocupație		Vârstă			
	2007	creștere 2008	2007	creștere 2008	2007	creștere 2008		
Primar	2%	+2%	Salariat	39%	+9%	16–24 ani	38%	+16%
Gimnazial	6%	+6%	Patron	62%	+12%	25–34 ani	29%	+11%
Profesional	15%	+4%	Lucrător pe cp	4%	+2%	35–44 ani	31%	+8%
Liceal	33%	+11%	Șomer	12%	+5%	45–54 ani	32%	+6%
Postliceal	38%	+9%	Pensionar	8%	+6%	55–64 ani	17%	+9%
Universitar	63%	+14%	Elev, student	57%	+17%	65–74 ani	6%	+5%
Total	21%	+7%	Altă pers. inactivă	12%	+8%	75 ani +	3%	+2%

Sursa datelor din tabel: INS, Cercetarea statistică privind TIC în gospodării, 2008.

După cum vedem, cea mai mare creștere s-a produs acolo unde utilizarea era deja printre cele mai ridicate. Astfel, datele indică o reproducere a inegalității digitale la aceleași categorii de utilizatori, încât în pofida unei creșteri generalizate a accesului la internet, diferențele dintre cei cu abilități ridicate și cei cu abilități scăzute se adâncesc.

CONCLUZII

Conceptul de diviziune digitală este, prin definiția sa, un concept ce utilizează comparațiile, fie la nivel individual, fie la nivel macrosocial, între regiuni și țări. Mai mult, problema concretizării sale în plan empiric surprinde o serie de dificultăți ce se regăsesc în aspectele defnirii sale, fie în termeni cantitativi (rată de acces la diferite resurse ale tehnologiei informaționale), fie calitativi (competențe digitale).

Cum am văzut, paradigmele explicative ale diviziunii digitale sunt multiple (psihologică, sociologică, demografică etc.), alegerea între ele pe baza unei

comparații privind cele mai bune soluții sugerate reprezentând elementul de inițiere în planul politicilor sociale de combatere a e-excluziunii.

Perspectiva instituită de acest termen este una conflictualistă; în primul rând, de polarizare între categorii sociale care dețin acces la tehnologii informaționale și abilități de utilizare a acestor abilități (*haves, information rich și digitally skilled*) și cele care nu au acces și nici abilitățile necesare (*non-haves, information poors și digitally un-skilled*); în al doilea rând, de polarizare între societăți dezvoltate digital și cele mai puțin dezvoltate (precum Europa de Est și Europa de Sud).

Utilitatea conceptului rezidă în promovarea dezvoltării sociale prin politici de e-incluziune. În acest sens, relația de influență bidirecțională între politici sociale și nivelul diviziunii digitale e esențială. Mai mult, compararea acestor politici în diferite țări ne dă o măsură a fenomenului și a pârghiilor instituționale care ajută la reducerea sau, dimpotrivă, la adâncirea diviziunii digitale.

De asemenea, am văzut că inegalitățile digitale sunt dificil de suprins în cercetări comparative la nivel internațional, datorită relevanței relative a indicatorilor folosiți (mai concret, adecvarea lor dificilă la contextul național local).

În România, inegalitatea de acces și de utilizare a internetului reproduce alte tipuri de inegalități deja existente, categoriile sociale „privilegiate”, dacă folosim acest criteriu, sunt tinerii din urban cu educație superioară. Mai mult, creșterea utilizării internetului este mai ridicată la acele categorii sociale care deja au abilitățile de utilizare ridicate, indicând, astfel, potențialul de adâncire în timp a acestor inegalități, dacă nu există o intervenție adecvată a programelor de facilitare a accesului și a dezvoltării abilităților de utilizare.

BIBLIOGRAFIE

1. Attewell, P., *The First and Second Digital Divides*, în „Sociology of Education”, 74, 2001, pp. 252–259.
2. Bard, A., Soderqvist, J., *Netocracy. The New Power Elite and Life after Capitalism*, Stockholm, Bookhouse Publishing AB, 2002.
3. Carveth, R., Kretchmer, S., *Policy Options to Combat the Digital Divide in Western Europe*, în „Informing Science”, vol. 5, no. 3, 2001, pp. 115–123.
4. Cuneo, C., *Globalized and Localized Digital Divides Along the Information Highway: A Fragile Synthesis Across Bridges, Ramps, Cloverleaves, and Ladders*, 2002. Disponibil online la <http://socserv2.mcmaster.ca/sociology/Digital-Divide-Sorokin-4.pdf>.
5. Dijk, J. V., *The Digital Divide in Europe, 2008*. Articol disponibil online la www.gw.utwente.nl/mco/bestanden/digitaldivide.pdf.
6. DiMaggio, P., Hargittai, E., Neuman, W. R., Robinson, J. P., *Social Implications of the Internet*, în „Annual Review of Sociology”, vol. 27, 2001, pp. 307–336.
7. Floridi, L., *Informational Ethics: An Environmental Approach to the Digital Divide*, în „Philosophy in the Contemporary World”, vol. 9, no. 1, 2001, pp. 1–7.
8. Gago, J. M., *Ministerial Debate on e-Inclusion Policy*, 2007. Articol disponibil online la http://ec.europa.eu/information_society/activities/einclusion/docs/bepartofit/presconc.pdf.
9. Golding, P., *World Wide Wedge: Division and Contradiction in the Global Information Infrastructure*, în „Monthly Review”, vol. 48, no. 3, 1996, pp. 70–85.

10. Kubitschke, L., *Strengthening eInclusion & eAccessibility across Europe*, 2004. Disponibil online la <http://www.einclusion-eu.org>.

11. Morris, J., *Bridging the Digital Divide: Internet Access in Central and Eastern Europe*, Center for democracy and technology, 2007. Disponibil online la <http://www.cdt.org/international/ceeaccess/report.shtml#IIIA>.

12. Norris, P., *Digital Divide? Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet WorldWide*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.

13. Smith, M. A., Kollock, P., *Communities in Cyberspace*, Londra, Routledge Publisher, 1998.

14. Wellman, B., Haase A. Q., *Does the Internet Increase, Decrease or Supplement Social Capital? Social Networks, Participation and Community Commitment*, în „American Behavioral Scientist”, vol. 45, no. 3, 2001, pp. 436–455.

15. *** *Digital Literacy European Commission Working Paper*, 2008. Document disponibil online la http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/docs/digital_literacy/digital_literacy_review.pdf.

16. *** *Riga Declaration „ICT for an Inclusive Society”*, 2006. Document disponibil online la http://ec.europa.eu/information_society/events/ict_riga_2006/doc/declaration_riga.pdf.

17. *** *World Information Society Report*, International Telecommunication Union, United Nations Conference on Trade and Development, 2007. Document disponibil online la <http://www.itu.int/osg/spu/publications/worldinformationsociety/2007/WISR07-summary.pdf>.

Website-uri consultate:

18. E-Inclusion@EU Project: <http://www.einclusion-eu.org/>

19. European Commission: <http://ec.europa.eu/>

20. International Telecommunication Union: <http://www.itu.int>

21. Center for Democratic Technology : <http://www.cdt.org/>

22. Economia bazată pe cunoaștere : <http://www.ecomunitate.ro/>

Baze de date analizate:

23. Eurostat, 2008, disponibil online la <http://epp.eurostat.cec.eu.int>

24. *Cercetarea statistică privind TIC în gospodării*, INS, 2008, disponibil online la data de 20.12. 2008 pe <https://statistici.insse.ro/shop/>

This paper brings to attention the concept of digital divide and social inequalities of the uses of internet at an European and at a local level, through the outlining of some theoretical perspectives concerning the social effects of the internet. Also, this article shortly analyses, through a comparative perspective, the European differences concerning the evolution of e-inclusion stages, at different moments and between differently developed countries. At an individual level, we find Romania in the group of low acces and uses of the internet, with a internet-user profile that reinforces the already existing inequalities between social categories, when taking into account age, level of education and occupational status. Moreover, the growth of internet using is higher at those social categories which already have high digital abilities, this fact indicating the potentially deepening of those inequalities, if the intervention is lacking.

Keywords: digital divide, internet, digital inequality, e-inclusion, e-exclusion, digital opportunities, social stratification, information society.